پیکره
دوفصل‌نامه، دانشکده هنر شوشتر؛ دانشگاه شهید چمران اهواز
بررسی جایگاه رنگ در فضای شهری امروز
شماره نهم و دهم- سال ۱۳۹۵

اصغر کفشچیان مقدم*
محبوبه پهلوان**

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۸/۸
تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۱۱/۱۲

بررسی جایگاه رنگ در فضای شهری امروز

(مطالعه‌ی موردی: تهران، خیابان انقلاب، حدفاصل میدان انقلاب- چهارراه ولی عصر)

چکیده

رنگ‌ها از اجزای جدا نشدنی زندگی شهری است و منظر شهری جامعه امروز به عنوان مولفه‌ای چند وجهی چنان با آن آمیخته که تفکیک آن به عنوان پدیده‌ای طبیعی و مصنوع حضوری یکپارچه در مکان‌ها اعم از شهری و طبیعی دارد؛ بدنه و نمای ساختمان‌ها، مبلمان شهری، پیاده‌روها، فضای سبز، المان‌های شهری و حتی عناصر محیطی چون آسمان در تعیین رنگ شهرهای امروز نقشی مهم دارند. مقاله‌ی حاضر تلاش دارد ضمن تحلیل تعاملات دیداری کیفیت رنگی شهر با عوامل بصری در محیط به بررسی کیفیات تعاملی رنگ به عنوان عاملی مؤثر در قسمتی از فضای شهری تهران بپردازد. بدین منظور و جهت دستیابی به نمونه موردی از کیفیات تعاملی رنگ در فضای شهر، وجوه بصری و بیانی رنگ در اجزا مؤثر در سیمای خیابان انقلاب (حد فاصل میدان انقلاب- چهار راه ولی عصر) مورد بررسی قرار گرفته است. پرسش‌های اصلی پژوهش بر چگونگی و چگونه بایدی رنگ در فضای شهری محدوده مورد نظر بنا شده است و تحقیق با روش توصیفی و تحلیلی داده‌ها را بر اساس شواهد تصویری و تاریخی بررسی می‌کند. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد؛ فضای رنگی خیابان انقلاب به دلیل کاربری‌های متفاوت و نقش اجتماعی، عبوری، فرهنگی و سیاسی امروزه دارای هویت چند وجهی است. به منظور سازماندهی به این فضا ایجاد هویت مستقل و غالب و تعریف آن در ایجاد طرح رنگی و ایجاد یکپارچگی رنگ جهت گستردگی فضا و بازسازی اجرا مستقر در فضای این خیابان ضروری به نظر می‌رسد.

کلید واژه:
رنگ شهر
نمای شهری
خیابان انقلاب
تهران

دانشیار، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران*
kafshchian@yahoo.com
دانشجوی دکتری پژوهش هنر، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران**
mahboobeh.pahlavan@yahoo.com

مقدمه

رنگ در فضای شهری امروز جزء مؤلفه‌هایی است که کمتر به آن پرداخته شده است. بی‌شک به لحاظ تعاملات محیطی و ضرورت یکپارچگی رنگ در محیط نمی‌توان از نقش این عامل مهم در فضای شهری چشم پوشید و نقش آن را یکسره به مصالح معمارانه محیط واگذار نمود. در بررسی مقوله‌ی رنگ فضای شهری سوال‌های بی‌شماری مطرح می‌شود که چرایی و چگونگی آن ها می‌تواند پاسخی به معضل رنگی شهرهای امروز ما باشد. چگونگی رنگ شهر در اندیشه شهروندان آن و تفاوت آن با رنگ دیگر شهرها به عنوان نمود بصری غالب آن شهر جزء پرسش‌هایی است که ناخودآگاه با اسقرار در فضای بصری شهر در خاطر مخاطبان زنده می‌شود. این مهم در کلان شهرهایی چون تهران با بافت جمعیتی و هویتی چندگانه ضرورتی دو چندان می‌یابد و توجه مخاطبان و متصدیان متن شهری را به این جلوه بصری فزونی می‌بخشد.

گرچه در معماری سنتی، مصالح بومی هر منطقه، هویت رنگی آن منطقه را مشخص می‌کرد و پالت رنگی آن شهر به واسطه‌ی رنگ مصالح مورد استفاده تعیین می‌شد؛ امّا امروزه دیگر نمی‌توان آن را جز، در چند شهر به وضوح دید. امروزه بسیاری از کلان شهرهای کشورمان دارای هویت رنگی مشابهند که باعث فراموشی ناخواسته‌ی هویت‌های بومی شده است. ضرورت رسیدگی به این مسئله زمانی مطرح می‌شود که شهرهای ما رنگ خاکستری مصالح جدید را گرفته و این مصالح، ناخواسته هویت رنگی شهرهای ما را شکل داده‌اند.

به منظور حل این بحران، ضروری است هنرمندان تجسمی با توجه به شناخت و تجربه در حوزه‌ی رنگ‌شناسی در همکاری با معماران و شهرسازان با به‌کارگیری رنگ‌ها در فضای شهر، پالت رنگی مشخصی را متناسب با مختصات تاریخی هر منطقه یا شهر تعریف کنند. با توجه به شرایط اقلیمی، آب و هوایی و موقعیت جغرافیایی آن شهر پالتی متناسب با ساختارهای فرهنگی و هویت آن ارائه دهند و به دنبال بهبود مکان‌ها به زیباشناختی فرآیند اجتماعی و توسعه‌ی شهری کمک کنند؛ علاوه بر آن باید خاطر نشان کرد، مستندسازی برای بررسی رنگ در خیابان‌های شهر، بالاخص شهری مانند تهران، یکی از ضرورت‌های پژوهش پیش‌رو است؛ بنابراین، به منظور دستیابی به منابع معتبر و قابل استناد، ضروری به نظر می‌رسد به عنوان مطالعه‌ی موردی، رنگِ بخشی از فضای شهری مورد بررسی قرارگیرد؛ تا با نگاهی تجربی و ملموس به مقوله‌ی رنگ در شهر، بتوان الگویی برای نتیجه‌گیری جهت کاربرد در دیگر مناطق به دست آورد؛ لذا برای رسیدن به این هدف، مطالعه‌ی رنگ در یکی از محوری‌ترین خیابان‌های تهران، یعنی خیابان انقلاب که از میدان انقلاب شروع و تا چهارراه ولیعصر ادامه پیدا می‌کند، در نظر گرفته شده است. این خیابان با قابلیت اتصال محور شرقی و غربی، یکی از پر رفت و آمدترین فضاهای شهری تهران است. ازدحام جمعیت، مرکزیت سیاسی، انجام فعالیت‌های اجتماعی، هویت تاریخی خاص آن و نمای رنگی مغشوش این خیابان، دلایل انتخاب این مکان به عنوان موضوع پژوهش این پژوهش است؛ همچنین، به منظور دست‌یابی به نتیجه‌ی تحلیلی دقیق‌تر از رنگ این مکان، سعی شده ابتدا تاریخ و وجوه هویتی و کارکردی خیابان بررسی شود؛ سپس رنگ اجزا مستقر در فضای خیابان و علل اغتشاش رنگی در برخی قسمت‌ها مطالعه و بررسی شود.

پیشینه تحقیق

اغلب مطالعات بومی در زمینه‌ی رنگ شهر، عموماً مربوط به حیطه‌ی منظر شهری است. به

نظر می‌رسد این مسئله که مربوط به حوزه‌ی تجسمی است.بررسی فضای بصری خیابان انقلاب، در مجموعه‌ای متعلق به سازمان زیباسازی شهر تهران، به‌صورت کلی و بدون پرداختن به رنگ اجزاء و نماهای بصری خیابان صورت گرفته است. بدین علت، گردآوری مجموعه‌ای که رنگ خیابان انقلاب را در حوزه‌ی تجسمی بررسی کند، ضروری به نظر می‌رسد.

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر توصیفی و تحلیلی است که با بهره‌گیری از منابع تصویری و اطلاعات کتابخانه‌ای یافته‌های خود را ارائه داده است.

مبانی نظری

بررسی وجوه بیانی و بصری رنگ خیابان انقلاب با بررسی فضا و هویت چند وجهی آن در نماها، ویترین‌ها، پیاده‌روها، هنرهای شهری، نقاشی‌های دیواری، مبلمان، تبلیغات و نورهای شهری آغاز می‌شود. تحلیل فضای عمومی، هویت تاریخی و فرهنگی در منظر این خیابان جزء مبانی آن جهت دسترسی به هویت رنگی است. پس از بررسی قابلیت‌های رنگی عناصر موجود در محیط، رابطه‌ی آنان با فضای شهری و مخاطبان، ارائه‌ی راه‌کارهای مدون در قالب پالت‌های رنگی هر محدوده و پالت پیشنهادی، سعی در بازشناختی عوامل تأثیرگذار و رابطه‌ی آن‌ها با فضای بصری شهر شده است.

خیابان انقلاب

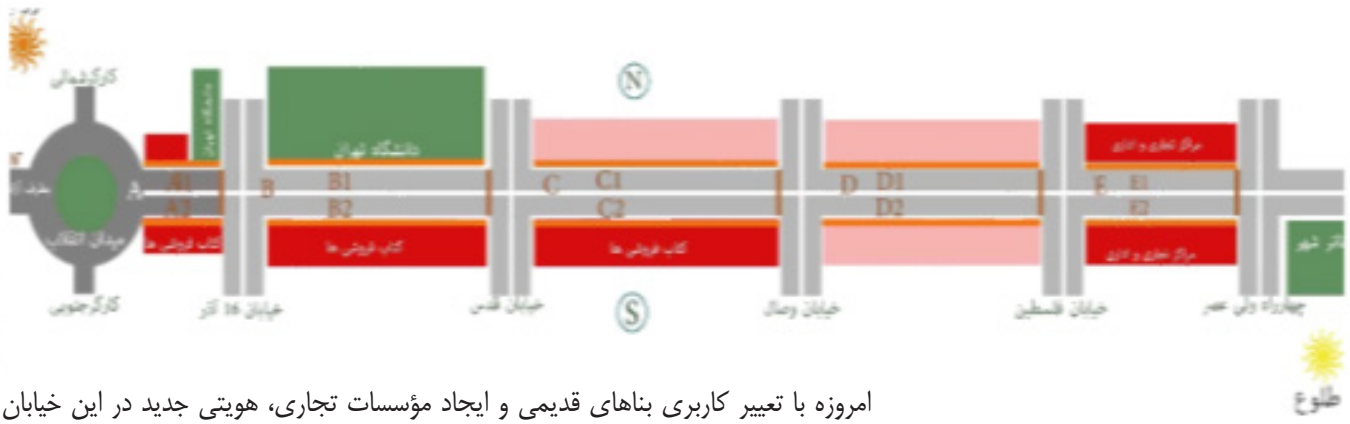
تهران در ابتدا قریه‌ای بود؛ امّا به دستور ناصرالدین شاه دارای چهار دروازه شمالی، جنوبی، شرقی و غربی شد.خیابان انقلاب امروزی (شاه رضای سابق) و میدان انقلاب (۲۴ اسفند سابق) محصول دوره‌ی پهلوی و در دروازه‌ی شمالی آن واقع شد. خیابان انقلاب محصول چهار دوره‌ی شهرسازی است. در دوره‌ی قاجار، خیابان انقلاب مرز شمالی تهران بود. دوره‌ی پهلوی اول، تولد خیابان انقلاب صورت گرفت و مرکز اداری و تجاری شد. دوره‌ی پهلوی دوم، مرکز تفریحی و روشنفکری بود و در دوره‌ی انقلاب اسلامی، صحنه‌ی سیاسی، مرکز روشنفکری و سیاسی اجتماعی شد و دهه‌ی اخیر، فروش کتب درسی و تجارت رسانه‌ای در این خیابان انجام می‌شود(آتشین‌بار، ۱۳۸۹: ۴۲).

بدین ترتیب، فضای امروز خیابان انقلاب، نتیجه‌ی یک روند۸۰ ساله است که از دوران پهلوی اوّل شروع شد و تا به امروز نیز ادامه دارد. امروزه خیابان انقلاب محلی برای عرضه‌ی محصولات چاپی و ابزار چند رسانه‌ای است. نتیجه‌ی تحولات در تغییر چهره‌ی این خیابان، در نمای ساختمان‌ها، مبلمان شهری، تابلوها و فضای سبز بیش از دیگر عناصر دیده می‌شود؛ بنابراین به‌منظور دستیابی به نتیجه‌ای مطابق با موضوع پژوهش ضروری به نظر می‌رسد به عناصری پرداخته شود که بیشترین تأثیر رنگی را در تغییر چهره‌ی خیابان انقلاب دارند و با تغییر آن‌ها رنگ در این خیابان تغییر ماهیت می‌دهد[1].

تحلیل فضای عمومی خیابان انقلاب

واژهء فضای عمومی برای تعریف خیابان عمومی به‌کار می‌رود که متعلق و مرتبط با تمام مردم

و به عنوان یک کلیت به رویشان باز است(مدنی پور، ۱۳۸۴: ۲۱۳)[۲]. اما چهره‌ی امروز خیابان‌ها شکلی متفاوت با آنچه معیار فضای عمومی و زیبایی‌شناسی شهری است، نشان می‌دهد. نمونه‌ی بارز تنوع در نماها و ساخت‌وسازها را که به تنوع در رنگ و فرم می‌انجامد، می‌توان به وضوح در خیابان انقلاب(محدوده‌ی مورد نظر) مشاهده کرد. عناصر این خیابان در دو دسته‌بندی عناصر کلی و جزئی جای می‌گیرند، عناصر کلی آن نماها و فضای سبز و عناصر جزئی را می‌توان مبلمان، پیاده–راه، تابلوها، نورها و گرافیک محیطی آن دانست. همچنین، خصوصیات تاریخی شامل هویت آن از زمان تأسیس دانشگاه تهران و مرکزیت فرهنگی این خیابان است و خصوصیات معاصر آن شامل کاربری جدیدش به عنوان یکی از مراکز شهر، کتاب‌فروشی‌ها و انتشاراتی‌ها، تایپ و تکثیری‌ها و بناهای اداری است.

تصویر۱. نقشه‌ی منطقه. میدان انقلاب– چهارراه ولیعصر. بیشترین تراکم جمعیتی و ساختمانی در قسمت A.B.C2.E می‌باشد. مأخذ: مولف.

امروزه با تعییر کاربری بناهای قدیمی و ایجاد مؤسسات تجاری، هویتی جدید در این خیابان ایجاد شده و به واسطه‌ی ایجاد این هویت، رنگ آن دستخوش تغییرات زیادی شده است. مراکز تجاری و اداری جدید با توجه به اهداف اقتصادی هیچ حد و مرزی برای آلودگی بصری این خیابان نمی‌شناسند. فضای مغشوش و آشفته‌ی این خیابان چه در نماهای رنگارنگ و مصالح متفاوت، چه در حجم ترافیک شهری و آلودگی صوتی و بصری اتومبیل‌ها، مانند بومی چند وجهی است که تعادل و تناسبی در استفاده از رنگ در آن رعایت نشده است. این اغتشاش و آلودگی بصری در فضای نزدیک به میدان انقلاب (نقشه۱) منطقه‌ی(A) به وضوح قابل مشاهده است. تنوع کاربری‌ها و وجود حس رقابت بین فروشندگان، آنان را واداشته است تا تابلوهای خود را تا حد ممکن جذاب طراحی نمایند و حاصل این امر اغتشاش رنگی و بصری بالا در میدان است.

اجزای این خیابان با توجه به تاریخچه‌ی آن در سه گروه قدیمی، میانه و جدید[۳] قرار می‌گیرد. تلفیق این سه دوره، منجر به ایجاد نماهایی شده که با یکدیگر هم‌خوانی ندارند و کلیت منسجم و یکپارچه‌ای در منظر شهری پدید نمی‌آورند. تلفیق فضای گذشته و امروز خیابان انقلاب، ترکیبی ناموزون از عناصر آفریده که نه به هویت گذشته‌ی آن در شکل و رنگ پایبند است، نه شکلی مدرن دارد و نتیجه اینکه این خیابان با فضای شهری جدید هماهنگ نیست.

هویت رنگی خیابان انقلاب

در قسمت‌های پیشین مقاله، به منظور دست‌یابی به جنبه‌ی هویتی خیابان انقلاب، تاریخ،

چگونگی شکل‌گیری و هویت آن، در بستر زمان و تحولات آن بررسی شد. فضای امروز آن نیز به عنوان اصلی‌ترین محور ارتباط شرق به غرب، تداخل فزاینده‌ی نقش اجتماعی و عبوری خیابان انقلاب و برخی دیگر از عوامل فرهنگی و سیاسی، نمایانگر یک فضای چندوجهی است؛ به عنوان مثال خیابان انقلاب در مقاطعی، دارای نقش اجتماعی و عبوری اصلی در سطح شهر است. این پدیده به تداخل حرکت‌های سواره و پیاده منجر شده و آشفتگی‌های ترددی در سطح خیابان ایجاد کرده است. وجود دانشگاه تهران، برگزاری نماز جمعه، استقرار کتاب فروشی‌ها و تایپ و تکثیری‌ها هم هویت چندوجهی این خیابان را بیشتر نمایان می‌سازد. تغییر کاربری بخش‌هایی از این خیابان باعث شده تا کاربری تجاری در این قسمت‌ها بیش از فرهنگی و دانشگاهی باشد و هویت رنگی متفاوتی در این بخش‌ها (محدوده میدان انقلابA) ایجاد نمایند. همچنین تنوع کاربری‌ها و هویت‌های چندگانه فضاهای متفاوتی در محدوده‌های مختلف این خیابان به وجود آورده که با تراکم جمعیت بر آن افزوده می‌شود.

فرهنگ حاکم خیابان انقلاب

فرهنگ حاکم در خیابان انقلاب، فرهنگی تلفیقی (تجاری- آموزشی) است. وجود بازار در این خیابان، عملکردهای دیگری نیز برای فضای این خیابان به وجود آورده است. چنانکه وجود تایپ و تکثیری‌ها، کتاب‌فروشی‌ها، لوازم هنری‌ها، اغذیه‌ها، آموزشگاه‌ها، انتشاراتی‌ها و حتی تجمع کارگران فصلی در محدوده‌ای از این خیابان، فرهنگ متنوع رنگی به آن بخشیده است. طیف گسترده‌ی خرده‌فرهنگ‌ها در گروه مشاغل این خیابان نیز مشاهده می‌شود. وجود طیف شاغل با فرهنگ‌های متفاوت قومی و محلی در این خیابان به همراه طیف وسیع شهروندانی که به این خیابان مراجعه می‌کنندو دانشجویان بافرهنگ‌ها و قومیت‌های مختلف فضای متنوع فرهنگی در این خیابان به وجود آورده است. این تنوع فرهنگی در منظر شهری، رفتارها، نحوه‌ی برخورد با محیط، رنگ محیط و تبلیغات محیطی به وضوح در نمای بصری خیابان مشاهده می‌شود.

منظر شهری خیابان انقلاب

در ابتدا باید خاطر نشان کرد هدف از منظر شهری خیابان، عناصری از منظر است که در نگاه کلی به چشم ناظر اعم از پیاده و سواره می‌آید[۴]. ادراک مطلوب فضا یکی از نیازهای انسانی تلقی می‌شود و فضاهای آکنده از انواع آلودگی چون دود، صدا، ناامنی، ترافیک و تردد، فضاهای مطلوبی برای فعالیت‌های اجتماعی نیستند. این مهم در صورتی است که منظر شهری خیابان انقلاب که شامل عناصری چون ساختمان‌ها، نماها، تبلیغات محیطی و فراوانی جمعیت است از حداقل مطلوبیت منظر شهری برخوردار است. منظر شهری خیابان انقلاب دارای دو چهره‌ی متفاوت است. منظر مرتبط با محدوده‌ی دانشگاه تهران تا خیابان فلسطین فضای بصری متفاوتی با محدوده‌ی میدان انقلاب، خیابان ۱۶ آذر و خیابان فلسطین تا چهارراه ولیعصر دارد. در این محدوده‌ی میانی، یعنی میان دو منطقه C و D ساختمان‌ها با بازسازی در رنگ و فرم به ایجاد فضای بصری مطلوب دست یافته‌اند. چنان‌که رنگ پوشش گیاهی در این قسمت از خیابان، رنگ برخی ساختمان‌های فرسوده و رنگ و رو رفته را می‌پوشاند و به خیابان فضایی زنده‌تر می‌بخشد. وسعت فضای پیاده راه و رنگ و فرم کلی طراحی آن نیز، رنگ برخی ساختمان‌های فرسوده را پوشانده و به خیابان فضایی

تصویر۲، بالا سمت راست. محدوده‌ی میدان انقلاب، ازدحام جمعیت و تابلوهای تبلیغاتی در این مکان فضای بصری رنگی نامطلوبی ایجاد کرده است؛ لذا نیاز به آرامش بصری در این فضا ضروری به نظر می‌رسد. تهران. میدان انقلاب. ۱۳۹۱. محدوده‌ی A2 . مأخذ: (مؤلف)

تصویر۳، بالا سمت چپ. عدم تراکم جمعیت، تابلوهای تبلیغاتی و رنگ‌های متناسب نماهای شهری در این محدوده، منظر بصری مطلوب‌تری نسبت به محدوده‌ی میدان انقلاب به‌وجود آورده است. تهران. خیابان انقلاب. ۱۳۹۱. محدوده‌ی D2 . مأخذ: (مؤلف)

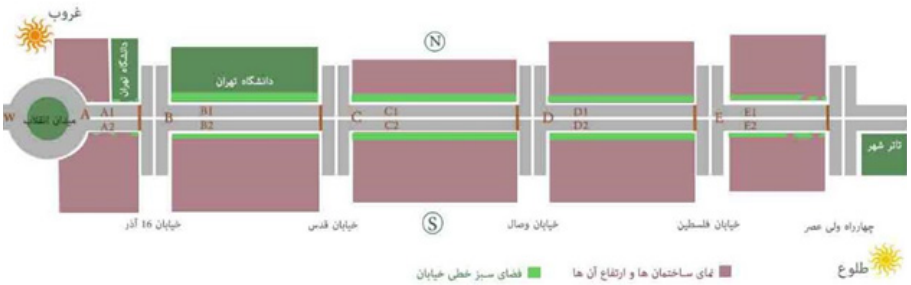
تصویر۴، پایین. پالت رنگی منطقه D2. پالت رنگی مناطق C1.D1.D2 بطور تقریبی یکسان است. در این مناطق به علت بازسازی رنگی برخی نماها، عدم تراکم جمعیت، متناسب بودن فضای پیاده‌رو به نسبت جمعیت آن و ویترین‌های کم‌ازدحام، فضای متناسبی از لحاظ رنگی به‌وجود آمده است. تن مایه‌های خاکستری در این فضا کم‌تر از مناطق دیگر به چشم می‌خورد و فضای رنگی فعال‌تر است. تهران. خیابان انقلاب. ۱۳۹۱. محدوده‌ی D2 . مأخذ: (مؤلف)

زنده بخشیده است. وسعت فضای پیاده راه و رنگ و فرم آن در این محدوده متناسب با کاربری فضا طراحی‌شده است و به مخاطبان، فضای موردنیاز جهت مشاهده و تجسم ذهنی مطلوب از خیابان را می‌دهد؛ امّا محدوده‌ی میدان انقلاب تا دانشگاه تهران (منطقهB۲,A۲,A۱) و محدودهء چهارراه ولیعصر(E۲) منظر شهری به دلیل تعدد کاربری‌ها و حجم ترافیک شهری اعم از عابران و خودروها، دارای اغتشاشات بصریِ رنگی بیشتری است و ظاهری متفاوت دارد. (مقایسه تصویر۲،۳)

لذا، متناسب نبودنِ فضای اختصاص یافته به مالکان، تعدد کاربری‌ها، تراکم بالای جمعیت در ساختمان‌های اداری و غیر اداری محدوده (E۲,E۱,B۲,A۲,A۱) باعث شده تا فضای رنگی این منطقه به شدت از لحاظ بصری مغشوش و از لحاظ روانی آزار دهنده به نظر می‌رسد. تنوع کاربری‌ها در تبلیغات محیطی و تعدد تابلوها و تراکت‌های تبلیغاتی که به نمای ساختمان الحاق می‌شود اغتشاش بصری فضا در این محدوده را افزایش داده و از مطلوبیت فضا در این قسمت‌ها به شدت کاسته است.

رنگ نماهای شهری خیابان انقلاب

وجود سه دوره نماسازی در خیابان انقلاب و استفاده از مصالح متنوع، شکل نمای ساختمان‌ها را از یک‌دستی موجود در معماری سنتی خارج نمودهو رنگ مصالح مورد استفاده به رنگ غالب نمای ساختمان‌ها بدل شده است. به علت محدودیت رنگی در عناصر ساختمانی رنگ نماها نیز از چند رنگ محدود پیروی می‌کنند. هم‌چنین آلودگی هوای این منطقه و قدمت برخی ساختمان‌ها فضایی خاکستری و چرکین از رنگ‌های سیاه و دوده گرفته به این فضای ناهماهنگ از رنگ و فرم، اضافه می‌کند و اغلب نمای ساختمان‌ها را می‌پوشاند. عدم کنترل هم‌جواری و ایجاد ساختمان‌هایی با ارتفاع متفاوت، علاوه بر تراکم ساختمانی و جمعیتی، با سایه‌اندازی در مناطقی که از رفت‌وآمد بیشتری برخوردار است، رنگ نماها و سایر اجزاء منظر شهری را (بالأخص در فصول سرد) دستخوش تغییرات جدی می‌کند. سایه‌اندازی ساختمان‌های مرتفع رنگ دیگر عناصر خیابان را تغییر می‌دهد و رنگ‌های موجود را سردتر و تاریک‌تر از رنگ‌ها در مناطق نورگیر نشان می‌دهد. (این منطقه در

تصویر شماره‌ی ۵ با محدوده‌ی E۲،D۲،C۲،B۲،A۲ نشان داده شده است).

بدین ترتیب، حضور برخی نماهای غیر ارزشمند از لحاظ رنگ و فرم که بیشتر در محدوده‌ی، B۲ A۲وA۱ مشاهده می‌شود، هویت خیابان را از بین می‌برد؛ البته برخی جداره‌های ارزشمند (محدوده‌های C,D) دارای هویتی متناسب با خیابان و جزء عناصر ارزشمند آن هستند که در بازسازی‌ها و بهینه‌سازی محیط، متناسب با فرهنگ و هویت خیابان و هماهنگ با آن رنگ‌آمیزی شده‌اند؛ البته در بررسی نماهای شهری، باید خاطر نشان کرد که شکل، رنگ و فرم کلی این نماها برای مخاطب سواره و پیاده، دو منظر متفاوت می‌آفرینند. مخاطب سواره بسته به سرعت حرکت خودرو، اعم از شخصی و عمومی، دیدی کلی نسبت به فضای رنگی و فرمی خیابان دارد و نماها را بیشتر از ارتفاع ۶ متر به بالا می‌بیند؛ در حالی که مخاطب پیاده هم‌سطح با نماهای شهری حرکت می‌کند و جزئیات رنگی نماها و دیگر عناصر خیابان را بیشتر لمس می‌کند؛ بنابراین به نظر می‌رسد، در طراحی فضای رنگی مطلوب با در نظرگیری اولویت مخاطب سواره و پیاده باید طرحی متناسب با جایگاه مخاطب. محدوده منظر و فضای بصری او طراحی و اجرا شود.

رنگ ویترین‌های خیابان انقلاب

بی‌شک ویترین‌های خیابان انقلاب از مهم‌ترین عناصر شهری این خیابان و در رنگ فضای آن بسیار مؤثر است. تأثیر رنگی این ویترین‌ها در محدوده‌هایی با بیشترین حجم ویترین (فضای متراکم نزدیک به میدان انقلاب، تصویر شماره ۲، محدوده B۲,A۲) فضای رنگی خیابان را دستخوش تغییرات جدی می‌نماید. در محدوده‌ی B۲,A۲ تراکم بالای جمعیت نیز به حجم بالای ویترین‌ها اضافه می‌شود و فضای بصری مغشوشی به لحاظ رنگی به وجود می‌آورد. این مهم در حالی است که ویترین‌ها جزئی از نمای ساختمان و با دیگر اجزای نما در تعامل است. در محدوده تقاطع وصال تا فلسطین به علت هماهنگی بیشتر ویترین‌ها با نمای ساختمان، بازسازی‌های جدید، استفاده از مصالح متناسب با معماری سنتی و تکیه بر هویت این خیابان، اغلب ویترین‌ها دارای شکلی منسجم و هماهنگ با محیط طراحی شده‌اند. ترکیب‌بندی اجزا ویترین و رنگ‌بندی آن‌ها در مناطق C,D، هماهنگی چیدمان آن با فضای تجاری، نمای ساختمان‌ها و عدم تراکم بالای جمعیت، تأثیر بیشتری در آرام‌سازی و هماهنگی فضای بصری مخاطب دارد و به تعامل بیشتر فضای ویترین با مخاطب، کمک می‌کند.(تصویر شماره۷)

اما علیرغم مشاهده‌ی قابلیت‌های تعاملی نمای ویترین‌ها در این محدوده، چیدمان کالا در مناطقی مانند فضای روبروی دانشگاه تهران تا حد فاصل میدان انقلاب از این شکل و قاعده پیروی

تصویر۵. نقشه‌ی منطقه.میدان انقلاب تا چهارراه ولیعصر. بررسی ارتفاع و حجم ساختمان‌ها و فضای سبز در هر منطقه، ساختمان‌ها در محدوده‌ی نزدیک به میدان، دارای ارتفاع بیشتر و فضای سبز، دارای حجم کمتری است. مأخذ:(مولف)

تصویر۶. نماهای خاکستری و دوده گرفته‌ی خیابان انقلاب در محدوده‌ی میدان که دارای تراکم بالای جمعیت است، در فصول سرد فضای رنگی خیابان را سردتر و تاریک‌تر نشان می‌دهد. قدمت برخی ساختمان‌ها و عدم بازسازی رنگی نماها در این منطقه، فضای این محدوده از خیابان را به لحاظ بصری نامطلوب نشان می‌دهد. تهران. حد فاصل خیابان منیری جاوید و میدان انقلاب. ۱۳۹۱. محدوده‌ی A2 . مأخذ:(مؤلف)

تصویر۷. نمایی از ویترین‌های محدوده D۱. استفاده از عناصر بصری جدید و نمای هماهنگ با فضای رنگی خیابان به فضای ویترین کیفیتی مطلوب بخشیده است. تناسب فضای رنگی ویترین با نور حاکم بر فضای خیابان در فصل زمستان، باعث جذابیت بصری آن شده است. تهران، خیابان انقلاب، حد فاصل خیابان قدس و وصال، انتشارات افق. ۱۳۹۱، مأخذ:(مولف)

تصویر۸. حجم بالای تبلیغات، ارتفاع ساختمان‌ها و ازدحام جمعیت در این قسمت، فضای پیاده‌رو را محدود نشان می‌دهد و عدم تناسب محدوده‌ی آن با حجم کاربری آن بیشتر نمایان می‌شود، بالاخص در فصول سرد به علت سایه‌اندازی ساختمان‌های بلند فضای رنگی پیاده‌رو برای عابران خیابان تاریک‌تر و گرفته‌تر به نظر می‌رسد. تهران. حد فاصل خیابان ۱۶ آذر و قدس. ۱۳۹۱. محدوده‌ی B2. (مأخذ: مؤلف).

تصویر۹. پالت رنگی منطقه A2. رنگ‌ها در این منطقه بیشتر خاکستری و رنگینه‌های خاکستری هستند. مأخذ:(مؤلف)

تصویر۱۰. پالت رنگی منطقه‌ی B2. در این منطقه، به علت حجم بالای جمعیت و ساختمان‌ها و استفاده از نور نئون‌ها و لایت باکس‌ها، رنگ‌های خاکستری و رنگ‌های زنده در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند؛ امّا وسعت فضای رنگی تن مایه‌های خاکستری بیشتر از رنگ‌های دیگر است. پیشنهاد می‌شود به علت ازدحام جمعیت و ساختمان‌ها، فضای رنگی با تن مایه‌های آرام و گرم طراحی شود و بهتر است رنگ ویترین‌ها با توجه به تغییر فصول تغییر کنند. مأخذ:(مؤلف)

نمی‌کند. در این فضا مالکان و صاحبان مشاغل در پی جلب‌توجه مخاطبان، فضای ویترین‌ها را مملو از انواع تبلیغات و شبرنگ‌ها نموده‌اند. تراکم جمعیت بالا در تلفیق با فضای ویترین‌ها و حجم بالای تبلیغات خیابانی، مخاطب را سردرگم، ناراحت و فضای خیابان را مغشوش و آزاردهنده نشان می‌دهد. علاوه بر آن حجم بالای رنگ و فرم در این ویترین‌ها، بالأخص رنگ‌های تند نئون‌ها و شبرنگ‌ها، در تضاد با نماهای دوده گرفته ساختمان‌ها قرار می‌گیرد و ترکیبی ناخوشایند از نمای شهری در ذهن مخاطبان ایجاد می‌کند.

اما علیرغم مشاهده‌ی قابلیت‌های تعاملی نمای ویترین‌ها در این محدوده، چیدمان کالا در مناطقی مانند فضای روبروی دانشگاه تهران تا حدفاصل میدان انقلاب از این شکل و قاعده پیروی نمی‌کند. در این فضا مالکان و صاحبان مشاغل در پی جلب‌توجه مخاطبان، فضای ویترین‌ها را مملو از انواع تبلیغات و شبرنگ‌ها نموده‌اند. تراکم جمعیت بالا در تلفیق با فضای ویترین‌ها و حجم بالای تبلیغات خیابانی، مخاطب را سردرگم، ناراحت و فضای خیابان را مغشوش و آزاردهنده نشان می‌دهد. علاوه بر آن حجم بالای رنگ و فرم در این ویترین‌ها، بالأخص رنگ‌های تند نئون‌ها و شبرنگ‌ها، در تضاد با نماهای دوده گرفته ساختمان‌ها قرار می‌گیرد و ترکیبی ناخوشایند از نمای شهری در ذهن مخاطبان ایجاد می‌کند.

رنگ در سنگ فرش و پیاده‌رو خیابان انقلاب

تغییرات رنگِ و بافت پیاده‌رو در فاصله‌ی سال‌های (۱۳۸۵-۱۳۸۴) لزوم توجه به عنصر پیاده را در فضای خیابان انقلاب به‌روشنی نشان می‌دهد؛ لذا، توجه به بازسازی و احیاء فضای پیاده راه بر اهمیت مخاطب پیاده در فضای شهری می‌افزاید و از حجم بالای ترافیک وسایط نقلیه در شهر جلوگیری می‌کند. استفاده از رنگ و بافت و توجه به کاربرد آن برای مخاطبان، معلول به کیفیت بصری و عملکردی پیاده‌رو خیابان انقلاب افزوده است؛ البته فضای اختصاص داده شده برای این پیاده‌رو، در مناطق نزدیک به میدان(A۱)، و فضای روبروی دانشگاه تهران(B۲) جواب‌گوی حجم بالای عابران این مسیر نیست؛ علاوه بر این، فضای پیاده‌رو در محدوده‌ی(B۲) و(B۱)، به علت نوع بنا، کاربری، نور روزانه و... دارای دو فضای رنگی متفاوت می‌سازد؛ چنان‌که وجود ساختمان‌های مرتفع و حجم بالای مخاطبان شهری و تبلیغات رنگینِ نماها، فضای پیاده‌رو در ضلع جنوبی(روبروی دانشگاه B۲) را مغموم‌تر از ضلع شمالی آن(B۱) می‌کند. ضلع شمالی خیابان به علت دریافت نور صبحگاهی، وجود دانشگاه تهران، فضای سبز و ساختمان‌هایی با ارتفاع کوتاه، احساس گستردگی در فضایی عریض، به لحاظ فرمی و فضایی آرام به لحاظ رنگی می‌سازد (تصویر شماره ۱۱).

بنابراین به نظر می‌رسد، توجه به نور و سایه باید از اولویت‌های طراحی رنگی در فضای شهری باشند؛ زیرا نور روز (نور خورشید) در فضای پیاده‌راه در فصول سرد و گرم تأثیرات رنگی متفاوتی دارد. در فصول سرد، پیاده‌روها در محدوده‌ی (B۲) به دلیل نبودن نور کافی و سایه‌اندازی ساختمان‌های مرتفع فضایی بسته به لحاظ بصری القاء می‌کنند و رنگ‌ها از آنچه که در واقعیت وجود دارد خاموش‌تر به نظر می‌رسد. درحالی که در فصول گرم، این پیاده‌روها (B۲) فضایی مطلوب‌تر به لحاظ سایه‌اندازی ساختمان‌های مرتفع دارد و تردد عابران در آن بیشتر صورت می‌گیرد. رنگ‌های

فضای پیاده‌رو محدوده (A۱) در فصل تابستان به علت انعکاس‌های نوری و نور حاکم بر محیط، درخشش و خلوص بیشتری دارند و نسبت به منطقه (A۲) گرم‌تر و بازتر به نظر می‌رسند.

رنگ در فضای سبز خیابان انقلاب

فضای سبز به علت خاصیت رشد کننده و تأثیر تغییرات فصلی در آن، یکی از کاربردی‌ترین عناصر زیباشناسانه در تغییر رنگ شهر است. فضای سبز دارای فرم، حالت، رنگ، تناسبات و ابعاد متغیری در شهر است. این تغییرات ضمن ایجاد مناظری متنوع از رنگ‌های گوناگون در فصل‌های مختلف بر تعادل هوا، رطوبت و پاکیزگی تأثیر می‌گذارد و به ایجاد محیط مطلوب شهری کمک می‌کند. فضای سبز خیابان انقلاب خطی و متراکم است. تراکم و ترادف درختان چنار دو سمت این خیابان نه فقط از جهت سایه‌اندازی، تداوم بصری و پوشش مناظر نامطلوب شهری دارای اهمیت است؛ بلکه نقش مهمی در ادراک تناسبات فضایی خیابان توسط ناظر دارد و در برخی موارد باعث تعدیل فضای آن می‌شود؛ هم‌چنین وضوح خیابان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و به خوانایی آن کمک می‌کند (پارهاس،۱۳۷۷: ۲).

استفاده از پوشش گیاهی به منظور تعدیل فضای رنگی ادراک شده در مناطقی که راه حل دیگری وجود ندارد، بسیار مؤثر است. این مناطق در خیابان انقلاب دارای تراکم جمعیتی و از فضای سبز کمی برخوردار است. (مانند محدوده‌ی B۲, A) چنان‌چه برخی مخاطبان این خیابان در جواب پرسش‌نامه‌ای در مورد فضای سبز این خیابان، کلمه‌ی فاقد فضای سبز را انتخاب کردند[۵].در صورتی که فضای سبز خیابان بیشتر در مناطق نزدیک به میدان (A) و روبروی دانشگاه تهران (B۲) فقیر است. ایجاد فضای سبز، علاوه بر ایجاد محیط شهری مطلوب از نظر رنگ و فرم، می‌تواند نماهای فاقد جذابیت بصری رنگی و برخی کاربری‌ها که موجبات اغتشاش بصری می‌شود (مانند تابلوهای تبلیغاتی که به نمای ساختمان‌ها الحاق می‌شود) را پوشش دهد. استفاده از رنگ در پوشش گیاهی در این محدوده، تنها وابسته به درختان چنار است و تنها تنوع رنگی در فضای سبز به‌واسطه‌ی تغییر فصول است؛ در صورتی که با شناسایی پوشش گیاهی مطلوب و قابلیت‌های محیط در رشد فضای سبز و نگهداری آن و همچنین شناسایی رنگ و گونه‌های متناسب با این فضا، می‌توان رنگ را با تمهیدات بصری وارد فضای سبز این خیابان کرد.

رنگ در آثار هنر عمومی و شهری خیابان انقلاب

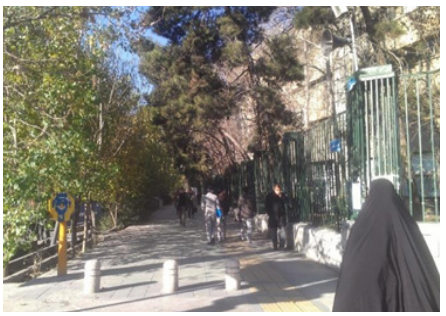
هنر عمومی را می‌توان «اقدامات بصری هنرمندانه‌ی تهیه شده برای سایت‌های باز و در دسترس عموم» نامید(علی الحسابی، ۱۳۸۸: ۶) مدافعان، آن را به عنوان ابزاری جهت انسانی‌تر کردن محیط‌های ساخته شده معرفی می‌کنند و معتقدند به وسیله‌ی هنر عمومی می‌توان به فضا معنا بخشید و فضای شهری را تبدیل به مکان[۶] نمود. (همان: ۶)؛ لذا به نظر می‌رسد، تزریق هنر به زندگی شهری، شاید یکی از ساده‌ترین و ملموس‌ترین راهکارهای سیاسی اجتماعی در چند دهه‌ی اخیر است که توانسته تحت عنوان هنر شهری، حیاتی متفاوت به فضای عمومی جامعه ببخشد. چنان‌که می‌توان گفت «هنر عمومی میراث جامعه شهری و یادواره‌های ادراک ذهنی شهروندان است و خوانایی حضور آن‌ها در فضاهای شهری موجب غنای محیط می‌شود (مرادی، ۱۳۸۶: ۸۲) ». بنابراین در مفهوم عام، هنر عمومی هر هنری است که در منظر عمومی قرار دارد(همان: ۸۳)

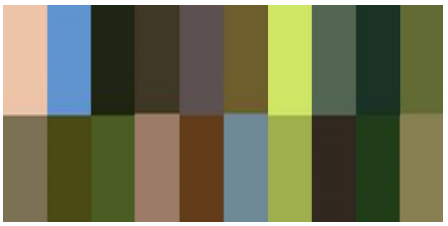
تصویر۱۱. مقایسه‌ی فضای رنگی در پیاده راه محدوده A1 و A2. در این قسمت به علت عدم وجود ساختمان‌های بلند و ازدحام تابلوهای تبلیغاتی و برخورداری از نور صبحگاهی، فضای رنگی پیاده رو وضعیت بصری مطلوب‌تری نسبت به منطقه A1 دارد. تهران. حد فاصل خیابان ۱۶ آذر و میدان انقلاب. ۱۳۹۱. محدوده A1. مأخذ:(مؤلف)

تصویر۱۲. پالت رنگی منطقه A1. فضای رنگی در این منطقه به علت حجم کم‌تر ساختمان‌ها و وجود سینما و دانشگاه نسبت به فضای رنگی منطقه A2 از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است. مأخذ:(مؤلف)

تصویر۱۳. پوشش گیاهی متناسب با فضای خیابان تنها در محدوده‌ی دانشگاه تهران به چشم می‌خورد؛ امّا به دلیل عدم حرص درختان و فرم به هم ریخته‌ی آن، تنها موجبات مطبوع‌سازی و سایه‌اندازی فضا فراهم می‌شود و به زیباسازی خیابان کمک چندانی نمی‌کند؛ در حالی‌که با انتخاب پوشش گیاهی متنوع در رنگ و فرم دهی به فضای سبز موجود، می‌توان فضای رنگی خیابان را بهبود بخشید. تهران. خیابان انقلاب. حد فاصل قدس و ۱۶ آذر. محدوده B1. مأخذ: (مؤلف)

تصویر۱۴. پالت رنگی منطقه B1. حجم فضای سبز دانشگاه تهران در این منطقه، فضای رنگی یکنواختی با تنالیته‌های سبز و خاکستری به وجود آورده است؛ البته این فضا به لحاظ روانی و وسعت رنگی تن مایه‌های سبز، فضای بصری مطلوبی است؛ امّا بهتر است این فضا با استفاده از رنگ‌های گرم و زنده دارای تنوع بیشتری شود. مأخذ: (مؤلف)

با توجه به این نگاه می‌توان هنر عمومی را در خیابان انقلاب با یادمان‌های تاریخی، مجسمه‌ها، نقش برجسته‌ها، نمای ساختمان‌ها، ارزش‌های تاریخی و زیبایی‌شناختی و تزئینات آن تقویت نمود؛ البته لازم به ذکر است دامنه‌ی هنر عمومی در فضای امروز این خیابان محدود است و تنها برخی از عناصر هنر محیطی چون نقش برجسته یادمان انقلاب و سر درب دانشگاه تهران در این خیابان وجود دارند[۷].

یکی از آثار چالش برانگیز هنرهای عمومی که در میدان انقلاب واقع شده، سازه‌ی گنبدی شکل با نقش برجسته آجرکاری و کاشی‌کاری است که به واسطه‌ی ایجاد شبکه‌های جدید مترو، جایگزین نقش برجسته انقلاب شد. فرم نماد طراحی شده و فضای سبز اطراف آن به لحاظ تناسبات فرم، ارتفاع، ریتم ساده نقوش و استفاده از رنگ‌های مات، هماهنگ با فضای میدان انقلاب است. استفاده از فرم‌های شکسته در موزائیک‌های طراحی شده برای این گنبد و رنگ‌های آن به فضای میدان از لحاظ بصری لطافت خاصی بخشیده و به آرام‌سازی فضای آن انجامید. بنای دیگری که در این خیابان بیشتر جنبه‌یی یادمان دارد، سردر دانشگاه تهران است[۸]، این بنا به لحاظ موقعیت تاریخی و نشانه‌شناسی شهری جزء یادمان‌های تاریخی و ساختمان‌های ویژه‌ی خیابان انقلاب محسوب می‌شود؛ امّا به لحاظ رنگی تأثیر کمی در فضای محدوده‌ی خیابان انقلاب دارد. بناها و یادمان‌های این محدوده از زمان تأسیس تا کنون اکثراً با تغییراتی اندک در رنگ و فرم ثابت هستند و به واسطه‌ی قرارگیری در فضای سبز دانشگاه تهران و پیاده‌روی عریض جلوی دانشگاه تأثیرات کیفی و کمی آن در فضای رنگی محدوده‌ی B۱ محدود است[۹].

رنگ در مبلمان شهری خیابان انقلاب

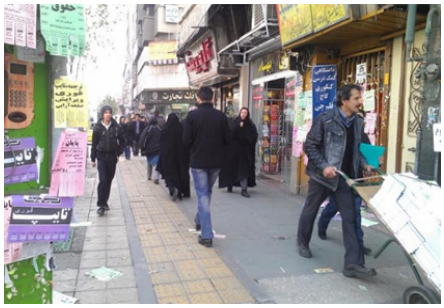
مبلمان شهری از عناصر مهم طراحی منظر است. در طراحی مبلمان شهری رنگ و فرم از برجسته‌ترین عوامل شکل‌گیری آن است. مبلمان شهری در فضای شهر جنبه‌ی کارکردی دارد؛ امّا طراحان در کنار جنبه‌ی کارکردی آن همیشه جنبه‌ی زیبایی و هماهنگی با محیط را نیز در نظر می‌گیرند. در تعیین کاربرد، فرم و رنگ مبلمان، مکان یا زمینه‌ی شهری جزء عواملی است که نباید از آن غافل ماند؛ لذا بررسی رنگ زمینه، نحوه‌ی چیدمان و هماهنگی مبلمان با فضای شهر از عوامل تأثیرگذار بر ساختار بصری رنگ در محیط شمرده می‌شود.

با توجه به ویژگی‌های مبلمان شهری و مبلمان موجود در خیابان انقلاب، باید خاطر نشان کرد که محدوده‌ی مورد نظر فاقد کاراکترهای طراحی مبلمان مطلوب از منظر رنگ و فرم است. با وجود بازسازی و تغییر رنگ و بافت فضای پیاده‌رو در محدوده‌ی پژوهشی، مبلمان شهری آن تغییر زیادی نکرده و در هماهنگی با فضای جدید قرار نگرفته است. این مبلمان نامطلوب، امروزه در مناطق نزدیک به میدان، خود معضلی در کیفیت بصری منطقه است و آن را به عنصری نامطلوب تبدیل کرده است. کیوسک‌های روزنامه‌فروشی با واقع شدن در مسیرهای پر رفت و آمد با رنگ‌هایی تند سعی در هماهنگی با فضای شهری دارند؛ امّا به علت فرم، رنگ و مصالح به کاربرده شده در ساخت آن‌ها تبدیل به عنصری نامطلوب در محیط شهری این خیابان شده‌اند؛ هم چنین تعدد سطل‌های بزرگ مخصوص زباله که غالباً با رنگ سیاه یا خاکستری رنگ‌آمیزی شده‌اند، عنصر نامطلوب دیگری در فضای شهری پدید آورده است که علاوه بر عدم طراحی زیباشناسانه و هماهنگ با محیط، رنگ آن‌ها

تصویر۱۵. نمای بالایی از سطح گنبد نقش برجسته‌ی جدید میدان انقلاب. اثر سعید روان‌بخش.۱۳۸۷. تهران. میدان انقلاب. مأخذ:(مؤلف)

به معضلی در کیفیت بصری منطقه تبدیل شده است. گاردریل‌ها و حفاظ‌های جداکننده‌ی محیط، با رنگ‌های سبز، سفید و زرد جهت شناسایی محدوده‌ی فضا برای عابران و رانندگان در نظر گرفته شده‌اند و به علت آلودگی و جلوگیری از تأثیرات رنگی نامطلوب هر ساله رنگ‌آمیزی می‌شوند؛ امّا به دلیل عدم انتخاب متریال متناسب، عدم طراحی مطلوب و متناسب با فضا، خود به عنصری جهت آلودگی رنگی محیط تبدیل شده است. ایستگاه‌های اتوبوس این خیابان به علت عدم هماهنگی رنگی و فرمی با خیابان و دیگر عناصر مبلمان شهری، فضای خیابان را بالاخص در محدوده‌ی میدان انقلاب مغشوش و بی‌هویت نشان می‌دهد. طراحی رنگ این ایستگاه‌ها علاوه بر خنثی و چرک بودن، با رنگ دیگر عناصر شهری هماهنگی ندارد[۱۰].

تصویر۱۶. مبلمان شهری در فضای نزدیک به میدان انقلاب، به علت عدم طراحی مناسب در رنگ و فرم و حجم بالای تراکت چسبانی تبدیل به عنصری نامطلوب شده است. تهران. خیابان انقلاب. ۱۳۹۱. محدوده‌ی A2. مأخذ:(مؤلف)

رنگ در علائم، تابلوها و تبلیغات شهری خیابان انقلاب

علائم، تابلوها و تبلیغات جزء عناصری است که در فضای خیابان انقلاب به تناسب موقعیت تجاری، با حجم بالایی کاربرد دارد. استفاده از تابلوهای معرفی کاربری و تبلیغاتی که به معرفی مکان‌های تجاری می‌پردازد از گذشته در اماکن تجاری مرسوم بوده است؛ امّا در فضای شهری جدید استفاده از تبلیغات تجاری شکلی متفاوت با گذشته دارد. فضای معرفی کاربری در گذشته تعیین شده بود و تبلیغات وسیله‌ای جهت جلوه‌گری نبود؛ هم‌چنین کمبود صنعت چاپ مانع از ظهور پدیده‌ی تبلیغات به شکل لجام گسیخته امروزی می‌شد؛ بدین علت فضاها دارای هماهنگی و یک دستی بیشتری بود و در مناطقی که کاربری تجاری داشت، هویت مکان خود را نشان می‌داد.

تغییر هویت خیابان انقلاب و تبدیل آن به فضایی با کارکرد تجاری، تغییرات زیادی در فرم و رنگ آن ایجاد کرد. تابلوهای تبلیغاتی در سراسر این خیابان، بالاخص در فضای منتهی به میدان انقلاب، سیمای رنگی مغشوشی در این خیابان به وجود آورد.کاربری تجاری در حجم وسیع ساختمان‌ها سبب ظهور فضای تبلیغاتی در سطحی بسیار گسترده شده است. حجم تبلیغات در فضای میدان انقلاب به حدی است که در ساعاتی از روز به علت تراکم مخاطبان و ترافیک شهری فضایی از پیاده‌روها و نماهای شهری قابل شناسائی نیست(تصویر شماره ۱۶). در بیشتر موارد استفاده از تابلوهای تبلیغاتی نوشتاری و تصویری [۱۱]در نماهای ساختمان‌های این میدان به حدی است که رنگ نمای ساختمان و

تصویر۱۷. مقایسه دو دیوارنگاری خیابان انقلاب. سمت چپ(کانون فرهنگی آموزش) که در محدوده E1 خیابان فلسطین و چهارراه ولی‌عصر قرار دارد. سمت راست(دیوارنگاری با مضمون انقلاب) که در محدوده A1 میدان و جنب سینما بهمن قرار دارد. تهران. خیابان انقلاب. ۱۳۹۱. مأخذ:(مؤلف)

فرم آن را تحت تأثیر قرار داده و وسعت فضای تبلیغاتی تابلوها بر فضای نما احاطه دارد؛ امّا حجم فضای رنگین تبلیغات شهری و تابلوها در فاصله خیابان‌های وصال تا چهارراه ولیعصر از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است. اغلب تابلوهای معرفی کاربری و تبلیغاتی در این محدوده در چهارچوب فضای تعبیه و طراحی شده برای آن‌ها قرار دارند و ساختمان‌ها با حجمی از تابلوهای تبلیغاتی پوشانده نشده‌اند. سامان بخشی به فرم و رنگ تابلوهای معرفی کاربری و تبلیغاتی در فضای رنگی این محدوده از خیابان تأثیر زیادی داشته است. این تاثیرات را می‌توان در تفاوت شکل و رنگ و حجم این تابلوها در میدان انقلاب و مقایسه‌ی آن با ساختمان‌هایی که تبلیغات در آن‌ها سامان یافته و در محدوده‌ی خاصی از آن قرار دارند، به وضوح مشاهده نمود.

دیوارنگاری، تبلیغات محیطی، گرافیک محیطی

عدم کنترل هم‌جواری در نوسازی به تدریج منجر به هم‌جواری بناهایی با ارتفاعات مختلف در کنار یکدیگر شده است. نتیجه عدم یکسان‌سازی ارتفاعی بناها باعث ظهور جداره‌های نماهای جانبی ابنیه در سیمای بصری خیابان شده است. این پدیده به لحاظ فقدان ضوابط ساماندهی پدیدآمده و سبب ایجاد مناظر نامطلوب جداره‌های شهری از دید ناظر شده است. این امر بهانه‌ای جهت اضافه کردن ملحقات متنوعی با کاربری‌های مختلف شده است. این الحاقات در دیواره‌های جداری، به‌صورت نقاشی در فضای شهری دیده می‌شود که با اصلاح دیوارنگاری نامیده می‌شود. دیوارنگاری[۱۲] گونه‌ای از هنر شهری است که با قرارگیری در فضای عمومی شهر سعی در فعال‌سازی فضای خالی جداره‌ها و هماهنگ‌سازی میان فضاهای رنگین و فرمی در فضای شهری و تعامل بهینه آن‌ها با مخاطب دارد.

اما دیوارنگاری و دیوارنویسی خیابان انقلاب دارای هویتی فرهنگی و انقلابی است و نقش مهمی در فضای بصری آن ایفا می‌کند. این امر در فضای شهری خیابان انقلاب، کمتر مورد توجه و مطالعه قرار گرفته و حضور فضاهای رنگی توسط دیوارنگاری بسیار محدود است. سه نمونه دیوارنگاری در این محدوده(میدان انقلاب- چهارراه ولی عصر) وجود دارد که یکی از آن‌ها دیوارنگاری جنب سینما بهمن است که در محدوده‌ی A۱ قرار دارد. دومین دیوارنگاری با مضمون شهادت حسین فهمیده که مابین تقاطع وصال و فلسطین نقاشی شده است(محدوده‌ی D۲). همچنین دیوارنگاره مؤسسه‌ی کانون فرهنگی آموزشی قلم‌چی در ضلع جنوبی دیواره‌ی شرقی، به عنوان سومین دیوارنگاره است(محدوده‌ی E۱).در طراحی دیوارنگاره‌ی شهید فهمیده فضای معماری دیوارهای جانبی در نظر گرفته شده است، در این اثر طرح از لحاظ رنگ و فرم هماهنگ با فضای معماری و محیط است و طراح سعی در امتداد فضای بصری دیوار در دیوارنگاری دارد. در رنگ‌آمیزی نقاشی دیواری کانون سعی شده تا از فضای خاکستری دیوارهای این خیابان فاصله گرفته شود اما خطوط تجسمی در ارتباط دیوارنگاره با فضای معماری حفظ شده است. دیوارنگاری با مضمون انقلاب واقع در محدوده A۱ دارای تمهیدات بصری متفاوتی است. برخورد دیوارنگاری با دیوار نمودی پوستری دارد و فضاهای جانبی، رنگ جداره‌ها و محیط در طراحی اثر در نظر گرفته نشده است و اثر مانند پوستری بزرگ به دیوار الحاق شده است.

گرافیتی نیز نوع دیگری از دیوارنگاری است که در این محدوده خیابان در مکان‌هایی چون پست برق، تلفن، دیوارهای کوتاه دانشگاه تهران و سطل‌های زباله به‌صورت استنسیل، تروآپ و... مشاهده می‌شود. اما به علت تک‌رنگ بودن، این نوع از نقاشی کمتر در فضای رنگی این خیابان دیده می‌شود

و گاها به علت حساسیت سیاسی خیابان پوشانده می‌شوند.

نور در خیابان انقلاب (نور روز، نور شب، نورهای پراکنده و ثابت)

فضای رنگی خیابان انقلاب را می‌توان با دو نوع کیفیت نوری تعریف کرد، یکی فضای خیابان در نور روز (نور طبیعی) و دیگری فضای خیابان در نور شب. «نور یکی از عوامل مهم در فضای شهری است که بسته به نوع منبع، میزان شدت، جهت و نحوه توزیع نور رنگ، تعریف می‌شود. نور در محیط‌های گوناگون تا حدود زیادی بر رفتارها، روحیات، بازدهی و کار آیی محیط مؤثر است» (پور دیهیمی،۱۳۸۶:۷۰). بدین ترتیب، نور فضاهای شهری، بسته به موقعیت جغرافیایی منطقه، اقلیم و زاویه تابش آن در فصول مختلف، متفاوت است. خیابان انقلاب از لحاظ موقعیت قرارگیری در تابش نور روز در محور شرقی و غربی قرار گرفته است. واقع شدن این خیابان در مرکز شهر و حجم بالای ترافیک و انواع آلاینده‌ها فضای بصری متفاوتی در فصول سرد و گرم ایجاد می‌کند. تابش آفتاب تابستان در این خیابان و انعکاس‌های آن مخصوصاً در مناطقی که از لحاظ پوشش فضای سبز فقیر است، باعث خیره‌شدگی در چشم مخاطبان می‌شود[۱۳]. هر چه فضای سبز کم‌تر و رنگ‌های اطراف آن روشن‌تر باشد این انعکاس‌ها بیشتر است؛ اما با ایجاد سایه‌اندازها و سطوح بافت‌دار در نمای ساختمان‌ها می‌توان از شدت این پدیده کاست. در این خیابان، رنگ‌های گرم و روشن در تبلیغات محیطی با وضوح بیشتری خودنمایی می‌کنند و نماهای صیقلی ساختمان‌ها (مانند سنگ، شیشه، آلومینیوم، استیل) باعث انعکاس‌های نامطلوب در محیط شهری می‌شوند. این حجم رنگ و نور از نظر روحی مخاطبان را کلافه و سرگردان می‌کند و فضای خیابان را برای تردد غیر قابل تحمل می‌سازد. در این فضا وجود سایه‌اندازهایی چون فضای سبز و ساختمان‌های مرتفع می‌تواند در بهبود رنگی فضای خیابان بالاخص در فصول گرم موثر باشد.

امّا فضای نور شب خیابان انقلاب، کاملاً با فضای روز آن متفاوت است. در نور شب مخصوصاً در ساعت‌های ابتدایی تاریکی، تمرکز عابران بر ویترین‌های شهری بیشتر است. فضای خیابان به واسطه‌ی استفاده از نورهای متنوع ویترین‌ها، نورهای محیط شهری، چراغ‌ها، تابلوهای تبلیغاتی و لایت باکس‌ها، نماها و سر در سینماها و سر در دانشگاه تهران، و نورهای پراکنده (نور چراغ‌های وسایل نقلیه‌ی با رنگ‌های غالب آفتابی و مهتابی) تبدیل به فضایی زنده‌تر می‌شود. رنگ‌های عناصر شهری در ترکیب با شدت و خلوص نورهای رنگی در خیابان بیشتر شده و ویترین‌ها بیش از روز دیده می‌شوند. به دلیل خاصیت نور شب و پنهان ماندن بیشتر نماها و عناصر شهری در نور مصنوعی، فضای خیابان مطلوب‌تر از نور روز به نظر می‌رسد و عواملی که در نور روز موجبات اغتشاش بصری را فراهم می‌آورد، در نور شب پنهان به نظر می‌رسد.

نتیـجه

خیابان انقلاب یکی از محوری‌ترین خیابان‌های تهران است؛ اما امروزه به لحاظ رنگی دارای تأثیرات نامطلوبی در فضای رنگی شهر و روح و روان شهروندان است. رنگ‌ها در خیابان انقلاب، بسته به تغییر کاربری خیابان، طی دهه‌های مختلف تغییرات زیادی کرده است؛ لذا تغییر کاربری آن به تغییر رنگی این خیابان منجر شده است. اولین عنصری که طی تغییر هویت این خیابان تغییرات زیادی داشته، نمای ساختمان‌ها و رنگ آن‌ها است. رنگ نماها در خیابان انقلاب، باتوجه به سه دوره‌ی

شهرسازی به وجود آمده است. تغییر کاربری‌ها به تغییر هویت و تغییرات زیادی در چهره‌ی خیابان، از جمله تراکم نماها و تراکم جمعیتی منجر شده است؛ البته هویت چند وجهی امروز خیابان به دلیل کاربری‌های متفاوت آن و نقش اجتماعی، عبوری، فرهنگی و سیاسی، هویت رنگی آن را بیشتر دچار سردرگمی می کند؛ بنابراین به منظور ساماندهی به وضعیت رنگی خیابان انقلاب، ایجاد هویت مستقل و غالب و تعریف آن در ایجاد طرح رنگی و بازسازی اجزاء مستقر در فضای این خیابان ضروری به نظر می‌رسد.

وجود دو محدوده مکانی با تراکم جمعیتی و ساختمانی متفاوت دو فضای متفاوت از لحاظ رنگ و فرم در این خیابان به وجود آورده است. ایجاد فضایی متناسب با جمعیت هر محدوده، استفاده از رنگ‌ها جهت ایجاد گستردگی در فضا(پیاده‌رو و سواره) و یک‌پارچه‌سازی آن با رنگ دیگر عناصر شهری چون مبلمان علاوه بر کاربری، به تغییر رنگی مطلوب فضای خیابان منجر شده و آن را از حالت خنثی و خاکستری خارج می کند.

در محدوده‌های دارای تراکم جمعیتی، به علت نقش اجتماعی و عبوری، تردد وسایط نقلیه و عابران پیاده، ایجاد فضای بصری آرام و اجتناب از رنگ‌های متنوع در اجزاء خیابان ضروری به نظر می‌رسد. در این قسمت‌ها با افزایش فضای سبز و تنوع در رنگ و فرم آن، استفاده از گیاهان متنوع و هرس منظم آن‌ها، بازسازی رنگی نمای ساختمان‌ها، آرام سازی رنگی ویترین‌ها، بازسازی فضای پیاده و مبلمان متناسب و جلوگیری از تعدد تابلوها می‌توان فضای رنگی را بهبود بخشید (مقایسه پالت رنگی محدوده B۲.A۲ با محدوده D در متن)؛ لذا توجه به رویکرد عملکردی و زیبایی شناختی در طراحی رنگی خیابان ضروری است و توجه به فضای زیباشناختی و هماهنگی رنگی؛ یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مهم طراحی رنگی این فضا است.

پی نوشت

۱. جهت مطالعه بیشتر به مقاله‌ی آتشین‌بار، محمد(۱۳۸۹) «منظر خیابان تحلیل نسبت کالبد و معنا در خیابان انقلاب» نشریه‌ی منظر، ویژه‌نامه‌ی منظر شهری تهران، شماره‌ی ۱۱، صفحات ۳۹ -۴۳ مراجعه شود.

۲. به علت دسته‌بندی بسیاری از محیط‌های شهری به عنوان محیط عمومی، در تزئیین و زیباسازی این محیط‌ها باید به شرایط و کالبد محیط توجه شود؛ زیرا سلایق و خواسته‌های مالکان شخصی، دارای تنوع زیادی است؛ در حالی که در محیط‌های عمومی و شهری باید به هویت محیط و فضای حاکم بر محیط توجه شود. جهت مطالعه بیشتر به منشور آتن (چهارمین کنگره بین‌المللی معماری مدرن) نوشته لوکوربوزیه(۱۳۸۸)، ترجمه‌ی محمد منصور فلامکی، انتشارات فضا، تهران رجوع کنید.

۳. تشکیل فضای خیابان انقلاب در سه دوره‌ی زمانی (پهلوی اول، پهلوی دوم و انقلاب) در مبحث مربوط به تاریخ شکل‌گیری خیابان انقلاب اشاره شده است؛ همچنین جهت مطالعه بیشتر می‌توان به مقاله‌ی آتشین‌بار، محمد(۱۳۸۹) «منظر خیابان تحلیل نسبت کالبد و معنا در خیابان انقلاب»، نشریه‌ی منظر، ویژه‌نامه منظر شهری تهران، شماره ۱۱، صفحات ۳۹-۴۳ رجوع شود.

۴. همه‌ی عناصری که ساخت فیزیکی یک خیابان را تشکیل می‌دهند، جزء منظر شهری محسوب می‌شوند. منظر یک خیابان شامل نمای ساختمان‌ها، آسفالت، مبلمان خیابان، درختان، نور و علائم است(سیف الدینی، ۱۳۸۹ :۴۱۲). جهت مطالعه بیشتر به فرهنگ شهرسازی نوشته‌ی فرانک سیف الدینی(۱۳۸۹) انتشارات آییژ، تهران رجوع کنید.

۵. به منظور تحلیل و بررسی فضای رنگی خیابان انقلاب(میدان انقلاب- چهارراه ولی عصر) پرسش‌نامه‌ای در تعداد ۱۰۰ عددی طرح و بین مخاطبان این خیابان پخش شد. تحلیل و بررسی آن در فصل هفتم رساله‌ی کارشناسی ارشد(دانشگاه تهران) قرار گرفته است.

۶. تبدیل فضاهای شهری به مکان؛ بدین معناست که فضا به‌واسطه‌ی حضور عناصری خاص، تبدیل به محدوده‌ای مشخص و شناخته شده، برای شهروندان شود و آن‌ها محل مورد نظر را به‌واسطه‌ی هویت جدیدی که برای آن تعریف شده است، شناسایی کنند.

۷. اگر بخواهیم مروری بر تاریخ ساخت و نصب نماد قدیمی میدان انقلاب داشته باشیم باید به سال ۱۳۶۱ برگردیم که ایرج اسکندری، هنرمند نقاش و مجسمه‌ساز این نماد را طراحی کرد و فریدون صدیقی، هنرمند مجسمه‌ساز و فرزند ابوالحسن‌خان صدیقی،مجسمه‌ساز شهیر ایرانی آن را ساخت. این بنا پس از ۵۲ سال تابستان سال ۸۶ به دنبال ساخت ایستگاه انقلاب در خط چهار مترو، از جایگاهش برداشته شد. تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، مجسمه رضاخان در مرکز این میدان واقع بود و نام خیابان نیز بسته به محوریت سیاسی آن در دوره‌ی پهلوی، شاه رضا بود؛ امّا با پیروزی انقلاب، مجسمه‌ی شاه رضا از میدان انقلاب برداشته شد و در دهه‌ی ۶۰ نقش برجسته‌ای سبز رنگ از رویدادهای انقلاب که برای یک نقش برجسته و یا طراحی دیواری در نظر گرفته شده بود به صورت اسپیرال در این مکان نصب شد.

۸. این بنا در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۵۴-۱۳۶۴ هجری شمسی، بر پایه‌ی طرحی از کوروش فرزامی طراحی شد. در طراحی این سردر، دو دیدگاه نمادشناسی وجود دارد؛ یکی بال‌های پرنده‌ای خیالی(علم و دانش به عنوان بال‌هایی برای صعود به مدارج بالاتر) و دیگری به عنوان کتابی باز گنجانده شده است.

۹. از این نماد در کتب، اعلامیه‌ها، پوسترها و حتی اسکناس‌ها نیز استفاده شده است؛ این اثر در فهرست آثار ملی ایران نیز به ثبت رسیده است.

۱۰. جهت مطالعه بیشتر به کتاب مبلمان شهری، نگرشی نو بر تجهیز فضاهای شهری توسط مبلمان شهری نوشته حسین کلانتری، پیام انصافیان(۱۳۹۰)، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، تهران، مراجعه شود.

۱۱.اشاره به تصاویر استفاده شده در تابلوهای سردر اماکن تجاری دارد که همراه با نوشتار استفاده می‌شوند.

۱۲. جهت مطالعه بیشتر به مقاله دکتر کفشچیان مقدم و سمیرا رویان با عنوان«بررسی دیوارنگاری معاصر تهران(قبل و بعد از انقلاب)»، نشریه‌ی هنرهای زیبا، شماره‌ی ۳۲، صفحات ۱۰۳-۱۱۴ سال(۱۳۸۷) مراجعه شود.

۱۳. خیره‌شدگی پدیده‌ای در شبکیه‌ی چشم است که در اثر برخورد انعکاس‌های نور خورشید در چشم ایجاد می‌شود.

منابع

– آتشین‌بار، محمد(۱۳۸۹)، «منظر خیابان تحلیل نسبت کالبد و معنا در خیابان انقلاب» نشریه‌ی منظر، ویژه‌نامه‌ی منظر شهری تهران، شماره‌ی ۱۱، صفحات ۳۹-۴۳.

– بوزیه، لوکور(۱۳۸۸)، منشور آتن(چهارمین کنگره بین‌المللی معماری مدرن) ترجمه: محمد منصور فلامکی، تهران: انتشارات فضا.

– پور دیهیمی، شهرام(۱۳۸۶)، «تأثیر نور روز بر انسان (فرآیند ادراکی و زیست شناسی–روانی روشنایی روز)» نشریه‌ی صفه، شماره ۴۶، صفحات ۶۸-۷۵.

– سیف الدینی، فرانک(۱۳۸۹)، فرهنگ شهرسازی، تهران: انتشارات آییژ.

– علی‌الحساب، مهران و سلمان مرادی(۱۳۸۸)، «بررسی سیر تحول و تکامل مفهوم هنر عمومی» دو فصل‌نامه‌ی دانشگاه هنر، شماره‌ی ۲، صفحات ۵-۱۸.

– کلانتری، حسین، پیام انصافیان(۱۳۹۰)، مبلمان شهری، نگرشی نو بر تجهیز فضاهای شهری توسط مبلمان شهری، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

– کفشچیان‌مقدم، اصغر، سمیرا رویان(۱۳۸۷)، «بررسی دیوار نگاری معاصر تهران (قبل و بعد از انقلاب)»، نشریه‌ی هنرهای زیبا، شماره‌ی ۲۳، صفحات ۱۰۳-۱۱۴.

– مدنی‌پور، علی(۱۳۸۴)، طراحی فضای شهری (نگرشی بر فرآیند اجتماعی– مکانی)، ترجمه‌ی: فرهاد مرتضایی، تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری

– مرادی، سلمان(۱۳۸۶)، «هنر عمومی و تلفیق آن با فضای شهری»، نشریه‌ی باغ نظر، شماره‌ی ۸، صفحات ۸۱-۹۰.

– _____(۱۳۸۰)، مجموعه‌های طراحی منظر خیابان انقلاب، برنامه طراحی شهری خیابان انقلاب، جلد چهاردهم، مهندسین مشاور پارهاس و همکاران، جلد چهاردهم: بهمن ۱۳۷۷، سازمان کالبدی مرحله تحلیل و سنجش.